

ЗА ХАРМОНИЯТА В ДРЕВНОКИТАЙСКАТА КУЛТУРА И В СЪВРЕМЕННАТА ПОЛИТИКА НА КНР

Искра Мандова*

ON HARMONY IN ANCIENT CHINESE CULTURE AND IN THE CONTEMPORARY POLICY OF THE PRC

Iskra Mandova

Abstract: The concept *He* (Harmony) is the basis of Chinese traditional culture since ancient times but a number of philosophical and ideological concepts such as “peace”, “benevolence”, “goodwill”, “coherence”, “balance” have been integrated in its meaning. Confucian philosophy imposes state government through virtue (*De*); Mozi denies war and military attacks (*feigong*) and seeks harmony; Laozi says “govern by inaction (non-interference)” (*wu wei ji*). Wang Bi believes that inaction means living in harmony with nature, and rulers must adhere to the principle of inaction (*wu wei*), because everything in the world follows its natural course, and through the power of balance with inaction we can enlighten, educate and influence selfish and lustful people.

Nowadays the concepts of “harmonious society” and “harmonious world” are guiding principles for international affairs in the modern Chinese policy and diplomacy.

Keywords: Harmony, Chinese Harmony Culture, Culture of Harmony, Harmonious World.

Йероглифът 和 (*Хъ*) присъства в съвременните китайски думи мир (和平 *хъпин*) и хармония (和谐 *хъсие*; 协和 *сиехъ*), но всъщност това е понятие, което се среща и развива още в древнокитайските текстове: хармонията е в същността на конфуцианските теории за социалното взаимодействие. За разлика от западната култура, древната китайска култура е ориентирана към дихотомията субект-обект: човекът никога не трябва да влиза в конфликт с природата, тялото и умът никога не трябва да се разделят (Yan 2017: 249).

Понятието *Хъ* (хармония, мир) е дълбоко вкоренено в китайската традиционна култура и още от дълбока древност в значението му са интегрирани редица философски и идеологически понятия като “миролюбие“, „умиротворение“, „добросъвестност“, „съгласуваност“, „равновесие“, „баланс“ и пр.

Под общото название Петокнижие (Петоканоние) познаваме петте канонически книги на конфуцианството, а именно: „Книга на песните“ (*Шъдзин*),

* Доц. д-р Искра Генчева Мандова – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, катедра „Класически и източни езици и култури“, e-mail: i.mandova@ts.uni-vt.bg

„Книга на ритуалите“ (*Лидзи*), „Книга на преданията“ (*Шаншу*), „Книга на промените“ (*Идзин*) и (Летописи на) „Пролети и есени“¹ (*Чуънчю*), съставени преди първата имперска династия Цин (III в. пр. Хр.), по-голямата част през епоха Източна Джоу (771 – 221 г. пр. Хр.) в периода Пролети и есени. Именно в тях започваме нашето търсене на изначалната същност на понятието *Хъ*, което, както споменахме, има много значения. Например, хармония в музиката: „Звучите [на музиката] се раждат от хармонията; хармонията се ражда от мярата.“² „Хармонията в музиката се ражда от уместността на последната и способността ѝ да умиротворява душата. „Хъ, означава „хармония“, „съгласие“, „мир“ – първоначално сочи към съгласуваното съчетание между различни гласове и звуци.“³ Според Конфуций хармонията се създава с помощта на музиката, която прави хората по-цивилизовани. Създава се баланс между хора, природа и общество, т.е. хармонията е в основата на всяко успешно взаимодействие (Müller 2012).

Конфуцианската философия налага управление чрез добродетелта (*Дъ*); Мо Дзъ⁴ отрича войната и военните атаки (*фейгун*) и търси хармонията; Лао Дзъ казва: „управлявай с недействие (ненамеса)“ (*у уей ар джъ*). Уан Би⁵ смята, че недействието означава да живееш в хармония с природата, царете и владетелите трябва да се придържат към принципа за недействие (*у уей*), всичко на света следва естествения си ход, а чрез силата на баланса с недействие да се просвещава, възпитава и влияе на себичните и похотливи хора и владетели, да бъдат ограничени чрез безименното и простото (*умин джъ пу*). Тогава природата в Поднебесната ще бъде стабилна, това е да управляваш света със силата на баланса и хармонията – „не предприемам действия, но хората се променят“⁶.

Познатият ни символ *Тайдзиту*⁷ – Ин-Ян ясно и недвусмислено изобразява значението на *Хъ*: мъжкото и женското начало, слънце и луна, черно и бяло, силно и слабо – двете противоположности заедно образуват едно цяло, те са в баланс и са в основата на хармонията. В китайската философия *Ин* и *Ян* представляват концепцията за вечното единство: „Нито ин, нито ян действа сама без другата“⁸. Тази концепция откриваме в древнокитайските трактати и космогоничните митове:

„Дао поражда едно. Едно поражда две. Две пораждат три. Три пораждат безбройните неща. Безбройните неща носят върху си Ин и обгтъщат Ян, прони-

¹ *Пролети и есени* – запазените части се отнасят за 722 – 481 г. пр. Хр.

² *Летопис „Пролети и есени“ на господин Лю* – прев. Петко Хинов, – В: Основни понятия в китайската мисъл и култура – книга пета 2020: 46 с.

³ Основни понятия в китайската мисъл и култура – книга пета 2020: 46 с.

⁴ Мо Дзъ (~479 ~391 г. пр. Хр.) – китайски философ, основоположник на школата на моизма.

⁵ Уан Би (226 – 249) – китайски философ от периода на Трицарствието.

⁶ Лао Дзъ, *Даодъдзин*, 57.

⁷ *Тайдзи* – Велик предел.

⁸ Дун Джуншу, „*Обилна роса от „Пролети-Есени“* – прев. Петко Хинов, – В: Основни понятия в китайската мисъл и култура – книга първа 2017: 123 с.

зани са от Ци и образуват хармония...⁹ Даоизмът е философия на универсалната хармония, която наставлява последователите си да не са твърде ангажирани с държавните дела.

„Небето и земята били мътно-размесени, като кокоше яйце; там вътре (в средата – Б.Б.) се появил Пангу¹⁰. След осемнадесет хиляди години небето и земята се разцепили, светлото и бистрото (Ян) станали небе, тъмното и мътното (Ин) станали земя...“¹¹

„Жълтият прародител (Хуанди) създал ин и ян (женското и мъжкото начала – Б.Б.), Шанпиен създал очите и ушите...“¹²

Конфуций и неговите последователи като Сюн Дзъ¹³ виждат пряка връзка между *Ли* (ритуал, етикет) и *Хъ*. Според тях, в управлението на една държава управниците трябва добре да си служат с *Ли*, за да създадат хармонично общество.

Концепцията за хармония в различieto откриваме в древни трактати като „Речи на царствата“ и „Беседи и изречения“ (*Луню*): „Хармонията [при различия] поддържа живота, еднаквостта го прекратява.“ „Благородният човек постига мир и при несъгласие; нищожният човек налага еднаквост, погубвайки мира.“¹⁴

Равновесие и хармония 中和 (*джунхъ*) са взаимносвързани: „Преди да дадем израз на радостта, гнева, тъгата и веселостта, състоянието се нарича равновесие; ако ги изразим, но всички са уравновесени от съдържаността, наричаме това хармония. Равновесието е великата първооснова на Поднебесната. Хармонията е великият Път на Поднебесната. [Ако Владетелят] постигне равновесие и хармония, то небе и земя ще се установят [в това равновесие и хармония], а всичко съществуващо ще се подхранва от тях.“¹⁵

Постигането на единение и хармония с Природата е и в основата на китайската медитативна практика *цигун* (*чигун*): *Ци* (*Чи*) е универсалната космическа енергия и всяко нещо има собствена такава. Хармоничната енергия *Ци* (*Чи*) е колкото *Ин*, толкова и *Ян*, следователно различните части на тялото трябва да бъдат също хармонични: взаимодействието между *Ин* и *Ян* и сърцето (огън), бъбреци (вода), далак (земя), черен дроб (дърво) и бял дроб (метал) да бъде балансирано и координирано¹⁶. Тялото и умът са свързани с естествената среда.

⁹ Даодъдзин, Лао Дзъ (VI в. пр. Хр.) – прев. Бора Беливанова, – В: Древнокитайска литература – христоматия 2017: 113 с.

¹⁰ Пангу – един от създателите на Вселената, според китайската митология.

¹¹ *Санулидзи* (III в. пр. Хр.) – изгубен паметник, прев. Бора Беливанова, – В: Древнокитайска литература – христоматия 2017: 24 с.

¹² *Хуайнандзъ* (II – I вв. пр. Хр.) – прев. Бора Беливанова, – В: Древнокитайска литература – христоматия 2017: 25 с.

¹³ Сюн Дзъ (III в. пр. Хр.) – считан за третият велик конфуциански философ, след Конфуций и Менций.

¹⁴ прев. Петко Хинов, – В: Основни понятия в китайската мисъл и култура – книга втора 2018: 46 с.

¹⁵ *Книга на благочестието* – прев. Петко Хинов, – В: Основни понятия в китайската мисъл и култура – книга четвърта 2019: 154 с.

¹⁶ Теорията за Петте елемента (петте стихии) (*У Син*) обяснява отношенията между човека и обкръжаващия го свят, както и функциите на организма му.

Концепцията за социална хармония датира от древен Китай до времето на Конфуций, но през 1996 г. известният китайски професор-философ Джан Лиуън издава свой труд, в който развива вижданията си за *учението за хармонията* – концепция за културната стратегия на 21 век, която в следваща негова монография се доразвива в геополитическа и външнополитическа. Именно там, проф. Джан говори за прилагането на *Хъ шъли* (прев. *Хъ* – хармония, мир, баланс; *шъли* – сила, т.е. сила на мира/хармонията), която е отвъд концепциите за твърдата, меката и интелигентната сили. Според неговата теория *силата на мира* е хармонична комбинация на военна, икономическа, речева и институционална мощ: без силата на военната мощ, речевата сила няма необходимата мощ; без икономическата мощ като основа, доверието в силата на речта е недостатъчно и думите нямат тежест; ако хората не ти обръщат внимание, това означава, че нямаш речева власт. Ако я няма институционалната гаранция, то тогава и военната, и икономическата, и речевата власти не могат да се реализират. В този смисъл силата на мира набляга на поддържащата функция на военната мощ, базовата функция на икономическата мощ, духовната насочваща ефективност на речевата мощ и ролята на гарант на институциите. Чрез комбинацията от четирите може да се реализира пълна ефективност и да се консолидира всеобхватна национална сила. Хармоничните отношения, като единството на природата и човека, са в основата на силата на мира. Лао Дзъ казва: „Човекът следва Земята. Земята следва Небето. Небето следва Дао. Дао следва природата.“ (Zhang 2018: 117)

През 2004 г. правителството на КНР започна инициатива „Движение за изграждане на хармонично общество“, което да насърчава социалната хармония като доминираща социално-икономическа визия на Китай. Същността на движението е да се намалят социалните конфликти и да се изгради баланс между социалните класи. Както всички знаем, правителствената политика оказва огромно влияние върху нагласите на хората и предвид това, важноста на концепцията за хармонията ще продължава да оказва все по-голямо влияние в почти всички аспекти на китайския социален живот. При такива обстоятелства е необходимо човек, който иска да си взаимодейства успешно с китайците, трябва да разбере същността на това понятие. (Wei, Li 2013: 61)

„Мирен възход на Китай“ бе официалната политика в КНР при бившия лидер Ху Дзинтао, която имаше за цел да увери международната общност, че нарастващата политическа, икономическа и военна мощ на Китай няма да представлява заплаха за международния мир и сигурност. Концепцията за „хармоничен свят“ от 2005 г. е продължение на вътрешната политика на Ху на арената на външните отношения (Li 2007). Например най-голямата база данни на китайски списания показва увеличаване на броя на статиите с „хармония“ в заглавията им от около 30 през 2003 г. ... до 6 600 през 2005 г. (Delury 2008: 5).

През 2012 г. президентът Си Дзинпин доразви тази идея и лансира лозунга „Китайската мечта за хармоничен свят“. Тези взаимно свързани концепции – хармоничен свят и Китайска мечта вече проникнаха дълбоко в китайското общество и са доминиращият дискурс в политическия диалог и политическите науки.

Според Р. Пуул обаче трябва да се помни, че „хармоничният свят“ е не само външнополитическа стратегия, но и нормативен или идеалистичен световен ред и визия в Китай. В своя статия той задава въпроса какъв може да бъде този „хармоничен свят“, за кого може да бъде тази „хармония“ и как може да бъде изграден в световен мащаб. Анализаторът Ричард Ригби заявява, че „в Китай няма нищо просто и в този случай трябва да бъдем недоверчиви към всякакви прости описания или характеристики, били те и добронамерени – мирният възход на Китай, хармоничният свят, хармоничното общество – или обратното“. Такъв подход, твърди Пуул, не се възприема въз основа на недоверие към намеренията на китайската държава, а от гледна точка на недоверие към всяка приета концептуална простота. Следователно въпросът може да бъде зададен не какво означава „хармоничен свят“ за земното кълбо, а какво означава „хармоничен свят“ за и в Китай. (Poole 2014; Rigby 2010). Хармония в различieto е китайското разбиране, т.е. запазване на различията чрез намиране на общ език, стремеж към хармония, а не към еднаквост. Въпреки многото различия между страните и нациите по света, те могат да бъдат хармонични и обединени, не трябва да се използват силните, за да се тормозят слабите и да се търси хегемония, защото „хармонията е ценна“ (*Хъ уей гуй*)¹⁷.

В наши дни хората и природата се сблъскват с проблеми като увеличаването на емисиите на въглероден диоксид, глобалното затопляне, топенето на ледниците и множество природни катаклизми: вече си даваме сметка, че хармоничната връзка между човека и природата е най-фундаменталната и основна връзка за оцеляването и развитието на човечеството. Ето защо Председателят Си Дзинпин излезе с инициатива за насърчаването на зеленото и нисковъглеродно развитие, като път за постигане на хармоничното съжителство между човека и природата¹⁸.

Нека да обърнем поглед и към още една концепция, а именно за *културата на хармонията*. Според Хъ Фън това е „вид култура, чието идейно съдържание е хармонията, а неговата форма на проявление – културата“. Нейният философски замисъл съответства на възгледите за Вселената, за света и моралните норми, заложили в принципа „да бъдеш в хармония, без да се уподобяваш“¹⁹, а водещият принцип е неотклонното търсене на общи допирни точки в различията. Според проф. Йен Лиенфу: „Културата на хармонията не трябва да бъде монолог на един глас, а диалог между много гласове“. Тя е същността на древната китайска култура, основна нейна ценност и е едно от олицетворенията на духа на времето. В процеса на изпълнение на инициативата „Един пояс, един път“, тя може да продължи позиционирането си, надхвърляйки историческите държави и региони, идеологии, политически и икономически системи, религиозни вярвания, и да придобие универсална културна стойност през новата ера.

¹⁷ Цитат от *Луню* („Беседи и изречения“) на Конфуций (приета датировка: 551 – 479 г. пр. Хр.).

¹⁸ Дун Сяодзюн 2020: <http://www.chinaembassy.bg/bjly/dtxw/t1840034.htm>

¹⁹ *Луню* („Беседи и изречения“).

Съвременното значение на културата на хармонията има дълбоки културни и идеологически корени и включва пет аспекта: мирна симбиоза (*хъшън*), мирно съжителство (*хъчху*), мирен възход (*хъли*), мирно развитие (*хъда*) и любов и мир (*хъай*). *Силата на мира* във философията за хармонията между живите същества (*хъшън* – мирна симбиоза) е основата за осъществяване на Китайската мечта. *Хъшън* е постигането на хармония между всички живи същества, цененето на живота. (Хъ 2018: 102–105; Yan 2017: 248; Zhang 2018)

В международните отношения за Китай е важен стремежът към постигане на общо развитие, взаимна изгода и печалба, равенство и взаимно доверие, толерантност, да се зачита разнообразието на световните цивилизации. Чрез поддържане на световния мир, постигане на всеобщ просперитет, развитие и благосъстояние за всички, да се реализира мечтата за хармоничен свят. (Zhang 2018: 124)

Хармонията присъства дори и в най-съвременните космически изследвания на КНР²⁰: на 29 април 2021 г. от космодрума *Уънчан*, Китай изстреля основния модул на първата си постоянна космическа станция. Модулът *Тиенхъ* (прев. небесна хармония) на бъдещата китайска космическа станция беше изведен в орбита от ракетата-носител „Чанджън – 5б“ (прев. „Дълъг поход/марш“²¹).

В заключение: Китай цели да се утвърди като „отговорна сила“ в общност за споделено бъдеще на човечеството. Търси се единствено световна хармония, заявява министърът на външните работи и ръководител на китайската дипломация Ван И в реч пред Съвета за международни отношения в Ню Йорк: „Китай не иска хегемония, а хармония!“

БИБЛИОГРАФИЯ

Древнокитайска литература – Христоматия, съст. и превод Бора Беливанова, изд. „Фабер“, Велико Търново, 2017, 264 с. // *Drevnokitayska literatura – Hristomatiya, sast. i prevod Bora Belivanova, izd. „Faber“, Veliko Tarnovo, 2017, 264 s.*

Дун Сяодзюн 2020. Да изградим заедно свят, в който благосъстоянието на хората е на първо място, а човек и природа съжителстват в хармония. // *Dong Xiaojun 2020. Da izgradim zaedno svyat, v koyto blagosastoyaniето na horata e na parvo myasto, a chovek i priroda sazhitelstvat v harmoniya.*

<http://www.chinaembassy.bg/bjly/dtxw/t1840034.htm>

Основни понятия в китайската мисъл и култура, книга първа, прев. Петко Хинов, изд. Изток-Запад, София, 2017, 141 с. // *Osnovni ponyatiya v kitayskata misal i kultura, kniga parva, prev. Petko Hinov, izd. Iztok-Zapad, Sofiya, 2017, 141 s.*

Основни понятия в китайската мисъл и култура, книга втора, прев. Петко Хинов, изд. Изток-Запад, София, 2018, 156 с. // *Osnovni ponyatiya v kitayskata misal i kultura, kniga vtora, prev. Petko Hinov, izd. Iztok-Zapad, Sofiya, 2018, 156 s.*

Основни понятия в китайската мисъл и култура, книга трета, прев. Петко Хинов, изд. Изток-Запад, София, 2019, 151 с. // *Osnovni ponyatiya v kitayskata misal i kultura, kniga vtora, prev. Petko Hinov, izd. Iztok-Zapad, Sofiya, 2019, 151 s.*

²⁰ Тук визираме името на модула.

²¹ Дълъг поход/ марш – героичният „Дълъг поход“ (长征) на китайската Червена армия, превърнал едно отстъпление в победа (16.10.1934 г. – 22.10.1935 г.).

Основни понятия в китайската мисъл и култура, книга четвърта, прев. Петко Хинов, изд. Изток-Запад, София, 2019, 158 с. // *Osnovni ponyatiya v kitayskata misal i kultura*, kniga vtora, prev. Petko Hinov, izd. Iztok-Zapad, Sofiya, 2019, 158 s.

Основни понятия в китайската мисъл и култура, книга пета, прев. Петко Хинов, изд. Изток-Запад, София, 2020, 155 с. // *Osnovni ponyatiya v kitayskata misal i kultura*, kniga vtora, prev. Petko Hinov, izd. Iztok-Zapad, Sofiya, 2020, 155 s.

Хъ 2018: Хъ Фън. Идејни основи на културата на хармонията, прев. Антония Цанкова, Мария Маринова, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2018. // He Feng. Ideyni osnovi na kulturata na harmoniyata, prev. Antoniya Tsankova, Mariya Marinova, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, Sofiya, 2018.

Zhang 2018: 张立文. 中国传统文化与人类命运共同体, 中国人民大学出版社, 北京, 2018年 [Zhang, Liwen. *Zhongguo chuantong wenhua yu renlei mingyun gongtongti*, China Renmin University Press, Beijing, 2018.]

Delury 2008: Delury, J. “Harmonious” in China. Hoover Institution Policy Review 148. Available online at: <http://www.gees.org/documentos/Documen-02891.pdf>

Li 2007: Li, Shijia. Harmonious World: China’s Ancient Philosophy for New International Order. <http://id.china-embassy.org/eng/rdht/60thnationalday/t370551.htm>

Müller 2018: Müller, Eva. The Meaning of Harmony in China and its Importance in Business Life. 2012 <https://www.grin.com/document/296059>

Poole 2014: Poole, Richard E. China’s ‘Harmonious World’ in the Era of the Rising East. *Inquiries Journal*. Vol. 6 No. 10 | pg. 2/4, 2014 <http://www.inquiriesjournal.com/articles/932/2/chinas-harmonious-world-in-the-era-of-the-rising-east>

Rigby 2010: Rigby, R (2010) “The Challenge of China” *East Asian Forum Quarterly* Available online at: <http://www.eastasiaforum.org/2010/02/07/the-challenge-of-china/>

Yan 2017: Yan, Lianfu. Sense of Harmony in Chinese Traditional Culture. *Cultural and Religious Studies*, May 2017, Vol. 5, No. 5, 248–255

Wei, Li 2013: Wei, Xiaohong; Li, Qingyuan. The Confucian Value of Harmony and its Influence on Chinese Social Interaction, *Cross-Cultural Communication* Vol. 9, No. 1, 2013, pp. 60–66.